

12-Ömer Seyfettin'in 'Velinimet' adlı eserinin göstergebilimsel analizi

Başak ÖZKER¹

APA: Özker, B. (2020). Ömer Seyfettin'in 'Velinimet' adlı eserinin göstergebilimsel analizi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö8), 163-173. DOI: 10.29000/rumelide.814135.

Öz

İletişim amaçlı olan ve toplumsal özelliğe sahip göstergeler, siyasetten reklamcılığa, sinemadan edebiyata tüm alanlarda mevcut olduğundan göstergebilim de yaşamın her alanını kapsamına dahil eden bir bilim dalıdır. Göstergelerin yoğun şekilde yer aldığı alanların başında anlam ileten her türden iletişim olanaklarının sıklıkla kullanıldığı edebiyat gelir. Farklı iletişim olanaklarının kullanıldığı edebî eserlerdeki derin anlamların ortaya konulması için anlam üreten göstergelerin kendilerine uygun bir göstergebilimsel kapsamda incelenmesi gerekir. Edebî eserlerin göstergebilimsel çözümleme yönteminin gelişmesi sürecinde etkin olan isimlerden biri Fransız göstergebilimci Algirdas Julien Greimas'tır. Anlamın karşıtlıklardan oluştuğu ve karşıtlıklar içinde var olduğu görüşünden hareket eden Greimas, metnin anlamına giden yolun, metnin yüzeysel düzeyinden derin düzeyine doğru izlenen yolla mümkün olabileceğini söyler. Dolayısıyla edebî metinlerin anlamlarını ortaya koymayı amaçlayan çalışmalarda göstergebilimsel analiz yönteminin faydalı olacağı düşünülür. Türk edebiyatının önde gelen hikâye yazarlarından biri ve Türk kısa hikâyeciliğinin kurucu ismi olan Ömer Seyfettin'in 'Velinimet' adlı öyküsünü göstergebilim kuramının metin çözümleme araçlarını kullanarak incelemeyi amaçlayan bu çalışmada hikâyenin derin yapısında yer alan anlam ilişkileri gösterilmeye çalışılmıştır. Yapılan göstergebilimsel analiz sonucunda 'Velinimet' hikâyesi söylemsel düzey, anlatsal düzey ve mantıksal-anlamsal düzey (temel yapı) olmak üzere üç düzeyde incelenerek yüzeysel yapıdan derin yapıya doğru anlam bütünlüğü açıklanmış ve göstergebilim çözümleme yönteminin bir metnin anlam yapısını ortaya koymada faydalı olduğu gösterilmiştir.

Anahtar kelimeler: Göstergebilim, Greimas, Ömer Seyfettin, 'Velinimet'

The semiological analysis of Ömer Seyfettin's work called 'Velinimet'

Abstract

As signs having the purpose of communication and possessing a social function take place in all the fields such as politics, advertising, cinema, literature, etc., semiotics is a branch of science comprising each field of life. One of the fields involving a great number of signs is literature, which has all kinds of communication opportunities to convey meaning. Therefore, in order to reveal the deeper meanings in literary works using different communication opportunities, the signs that produce meaning should be analyzed within the context of semiotic analysis. French semiotician Algirdas Julien Greimas, is regarded as one of the most prominent semioticians, who has been efficient in the improvement process of semiological analysis of literary works. Greimas, who asserts that meaning is composed of contrasts and it exists in the contrasts, also states that it is possible to get the meaning of a text through moving from surface semantic level to deeper level.

¹ Öğr. Gör., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu (Kütahya, Türkiye), basak.ozker@dpu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7602-1586 [Makale kayıt tarihi: 13.09.2020-kabul tarihi: 20.11.2020; DOI: 10.29000/rumelide.814135]

Therefore, the semiotic analysis method is thought to be useful in studies aiming to reveal the deeper meanings of literary works. The study which aims to reveal the meaning relationships in the deep structure of a text analyzes 'Velinimet' by Ömer Seyfettin, one of the most prominent short story writers of Turkish literature, who can be regarded as the founder of Turkish short story, by making use of the method of semiological text analysis. As a result of this semiological analysis in this study, 'Velinimet' is analyzed in three levels such as discursive level, narrative level and logical-semantic level (basic structure) by explaining its semantic wholeness from surface level to deeper level, and it is presented that semiological analysis is beneficial in revealing the semantic structure of a text.

Keywords: Semiotics, Greimas, Ömer Seyfettin, 'Velinimet'

Giriş

Gösterge, bir kavramla bir işitim imgesinin birleşimidir; gösterilen olarak adlandırılan imgenin birlikteliğinden oluşmuş dilsel kendiliktir; kendisi dışında başka bir şeyi belirten 'şey'dir; göstergenin gösteren ve gösterilenden oluşan ikiyüzlü bir birlikteliğidir (Günay, 2013a: 501). Gerek görsel gerek sözel iletişim temelinde göstergeler vardır (Greimas, 1987: 17). Bu göstergelerin bilimsel açıdan incelenmesi gerekliliği göstergebilimin doğmasını sağlamıştır (Denli, 1997: 25). Temel konusu anlam olan göstergebilim, dil dahil bütün göstergeleri inceleyen bilim dalıdır. İnsan evrenini kuşatan her nesne ve olgunun gösterge niteliğinde olduğundan hareketle denebilir ki göstergebilim çok kapsamlı bir alanda hüküm sürer. Bu noktada göstergebilimin sorunu insan için dünyanın ve insanın anlamı sorunudur (Yücel, 1999: 103).

Göstergebilim 20. yüzyılın başlarında İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure ve Amerikalı felsefeci Charles Sanders Peirce'ün birbirlerinden habersiz şekilde yaptıkları çalışmalarla gündeme gelse de yaşanan dünya savaşları nedeniyle anlambilimin gelişmemesi göstergebilimi olumsuz biçimde etkilemiş ve göstergebilimin gelişimini sekteye uğratmıştır (Günay, 2014: 14).

Sonraki süreçte bahsi geçen araştırmacıların izinden gidip alanın gelişmesine katkı sağlayan göstergebilimciler olmuştur. Bunlardan Algirdas Julien Greimas, Saussure'ün izinden gidip kendi kuramını oluşturur.

Temelde anlamın peşinde olan Paris Gösterge Okulu'ndan olan Greimas, yöntemli ve aşamalı bir çözümleme biçimi ile metnin anlam katmanlarını inceleyerek yüzeysel yapıdan derin yapıya doğru oluşum aşamalarını ortaya çıkarmaya çalışır (Sivri ve Örkün, 2014: 19). Greimas, Maupassant'ın 15 sayfalık öyküsünü 235 sayfada çözümler ve sonunda anlamın bitirilemez olduğu sonucuna varır. Anlamın karşıtlıklardan oluştuğu ve karşıtlıklar içinde var olduğu görüşünden hareketle Greimas, göstergenin anlamsal karşıtlığın oluştuğu bir göstergeler dizgesi içinde ele alınıp anlamlandırılması gerektiğine vurgu yapar. Greimas'a göre tek bir terimin anlamı yoktur ve bu durumda anlamlandırma, anlamın zorunlu koşulu olan kavramlar arası bağıntıyı varsayar (Greimas, 1966: 19).

Greimas'ın anlambilimsel bir temele dayalı olan yaklaşımı bir metnin iç işleyiş yapısını ortaya çıkarmaya odaklıdır. Göstergebilimdeki başlangıçta yazınsal metinler düzeyi ile sınırlı olan çözümler, Greimas'ın yaklaşımıyla birlikte tümcenin biçimsel çerçevesinden ayrı olabilen mantıksal ve anlamsal kuralların saptanması ve incelenmesi üzerine gelişir (Günay, 2013b: 99).

1961-1962 yıllarında Türkiye'ye de gelen Greimas, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde ders verir. Bu süreçte Greimas'ın, göstergebilim alanında yaptığı çalışmalarla alana önemli katkılar sağlayan Türk yazar Tahsin Yücel ile arkadaşlığının Türkiye'deki göstergebilimsel çalışmalara hız kazandırdığı söylenebilir. Büyük çoğunlukla Paris Göstergebilim Okulu'nun görüşlerinden hareketle çalışmalarda bulunan Türk göstergebilimcilerin başında Tahsin Yücel, Mehmet Yalçın, Ayşe Kıran, Ece Korkut, Nedret Tanyolaç gibi isimler gelir (Günay, 2014: 14).

Ömer Seyfettin'in 'Velinimet' adlı hikâyesine odaklanan bu çalışmada da yararlanılan göstergebilimsel yöntem Paris Gösterge Okulu'ndan Greimas'ın geliştirdiği, edebî metinlere uygulanabilirliği yüksek olan ve metnin derinine inmeyi sağlayan yöntemdir. Metnin anlamının nasıl oluştuğu noktasında, yüzey yapıdan derin yapıya doğru izlenen yolda, Greimas'ın inceleme yöntemi, söylemsel, anlatısal ve mantıksal-anlamsal düzeylerden oluşur (Greimas, 1987: xxix).

Söylemsel düzey, işlevsel birimler olan eyleyenlerin kişi durumuna dönüşerek belirli bir zaman ve uzam içinde yer aldığı aşamadır. Söylemsel düzeyde, metindeki göstergeler sözeleme durumu açısından eşleştirilerek tanımlanır. Anlatıdaki kişiler, zaman ve uzam temel işlevleriyle ortaya konulur.

Anlatısal düzeyde, eyleyenler ve eyleyenlerin anlatı içerisinde yerine getirdikleri işlevler üzerinde durulur. Eyleyen, anlatı izlencesindeki işlevine göre bir edenin adıdır. Anlatıdaki eyleyenler işlevlerine göre; gönderen-gönderilen, özne-nesne, yardımcı-engelleyici şeklindedir. Gönderen, bir anlatıda özneyi nesneye doğru yönlendirerek, onun harekete geçmesini sağlayan eyleyendir. Kimi durumlarda gönderen, öznenin kendisi de olabilir. Gönderilen ise gönderenin muhatabı olan eyleyendir. Özne, anlatının merkezinde yer alır ve diğer eyleyenler öznenin durumuna göre değişebilirler. Nesne, öznenin ulaşmaya çalıştığı eyleyendir. Özne ile nesnenin durumları birbirlerine göre tanımlanır. Anlatıda, özne nesnesinden ayrırsa bu ayrışım olarak ifade edilir ve **Ö u N** şeklinde gösterilir. Eğer özne nesnesiyle beraberse bu bağlaşım olarak ifade edilir ve **Ö n N** şeklinde gösterilir (Greimas, 1987: 91). Yardımcı, öznenin nesneye ulaşma çabasına destek olan eyleyendir. Engelleyici ise öznenin nesneye ulaşma çabasına engel olan eyleyendir. Gönderen-gönderilen ilişkisi iletişimsel, özne-nesne ilişkisi isteyime bağlı, yardımcı-engelleyici ilişkisi ise güce dayalıdır. Yine anlatısal düzeyde, Greimas'ın ortaya attığı anlatı izlencesi, Günay'ın (2013a: 492) tanımıyla: *"Bir anlatıda başlangıç durumu ile bitiş durumu arasındaki farklılığı açıklayan eylemlerin art arda gelmesidir. Bu durumda anlatı izlencesi olayın sunulması, beklenmedik durum, dengeyi sağlayan güç gibi öğeleri göz önünde bulundurur."* Anlatı izlencesi dört evreden oluşmaktadır; eyletim, edinim, edim ve yaptırım. Eyletim aşaması, özne ile gönderen arasındaki ilişkiyi kapsamaktadır. Bu aşamada gönderen, özneyi belli bir amaca, duruma, konuma ya da nesneye yöneltir. Özne de yorumlayıcı edimi ile gönderenin edimini kendi bakış açısının süzgecinden geçirerek izlenceyi uygulayıp uygulamayacağına karar verir. Edinim evresinin başlangıcıyla gönderenin işlevi biter. Özne, izlenceyi uygulamak için kendisinde başarmaya yeterli olabilecek istek, güç ve bilginin olup olmadığını bu aşamada sorgular, eksiği varsa tamamlamak için gerekeni saptar ve yapar. Bu noktada, öznenin başarılı olması için, istek, bilgi ve güç olmak üzere üç kipliğe gereksinimi vardır. Edim aşamasında, özne belirlediği planını, sahip olduğu kipsel edinçten yararlanarak, uygulamaya geçer. Başlangıç ile sonuç durumu bu evrede gerçekleşir ya da gerçekleşmez. Yaptırım aşamasında, gönderen tarafından özneye belirtilen eylemin sonucuna göre özne ödüllendirilir ya da cezalandırılır.

Her anlatı, birbirini izleyen üç deneyim biçiminde gelişip sonuçlanır. Yetilendirici deneyim, öznenin belirli bir edimi gerçekleştirebilmesi için gerekli edinci kazanmasıdır; sonuçlandırıcı deneyim, öznenin

izlencesini gerçekleştirebilmesi için gereken edimi başarmasıdır; onurlandırıcı deneyim, öznenin başarısının başkalarınca tanınması ve onaylanmasıdır (Yücel, 1999: 127-128).

Mantıksal-anlamsal düzey, derin yapıda yer alan ve anlam oluşumunun temellendiği en soyut ve en temel aşamadır. Bu düzeyde, anlamın kurulduğu yapılar ve mantıksal-anlamsal ilişkiler saptanır. Bu ilişkiler ağı ortaya çıkarılmaya çalışılırken; karşıtlık, çelişme ve içerme ilkelerinden yararlanır. Bu ilkeler mantıksal-anlamsal düzeyde anlamın oluşumunu gösteren göstergebilimsel dörtgende belirirler. Derin yapıda anlam evrenini açıklamak için oluşturulan göstergebilimsel dörtgen, göstergeler arası karşıtlık ve çelişkinlik ilişkilerine odaklıdır.

Greimas'ın göstergebilimsel dörtgeninden hareketle;

A1 ile A2 arasında karşıtlık (hem...hem de ilişkisi)

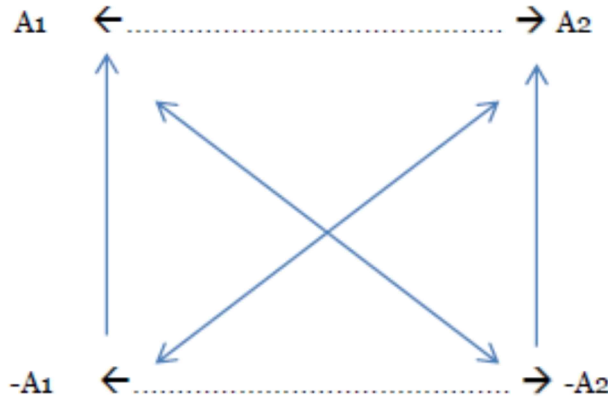
-A1 ile -A2 arasında alt karşıtlık (ne...ne de ilişkisi)

A1 ile -A1 arasında olumlu çelişme

A2 ile -A2 arasında olumsuz çelişme

A1 ile -A2 arasında olumlu içerme

A2 ile -A1 arasında olumsuz içerme ilişkisi vardır (Greimas, 1987: 129).

Şekil 1: Göstergebilimsel dörtgen (Greimas, 1987: 49-59)

Bu çalışmada Ömer Seyfettin'in 'Velinimet' adlı hikâyesini, Greimas'ın göstergebilim kuramının metin çözümleme araçlarını kullanarak çözümlenmek amaçlanmaktadır. Bu amaçla 'Velinimet' hikâyesi söylemsel düzey, anlatsal düzey ve mantıksal-anlamsal düzey (temel yapı) olmak üzere üç düzeyde ele alınacaktır.

1. Söylemsel düzey

Metnin türü bir bağlamdır ve çözümleme bu bağlamdan hareketler yapılır. Hikâye türünde bir anlatı olan 'Velinimet' bir Arnavut atasözünü başlar: "Akıl, insanın külahında bir çividir. Yumruk yemeden

kafasının içine girmez (Seyfettin, 2020)". Metinlerarası ilişkiler bağlamında, yazar bir atasözü ile kolaj yaparak; metin dışı bir unsuru metne dahil ederek, hikâyenin içeriği hakkında okuyucuya ip ucu vermektedir. Bu noktada insanların belli bir olay ya da tecrübe yaşadıkları takdirde daha iyi düşünüp hareket edeceklerine vurgu yapan bu atasözü, anlatının içeriği konusunda okuyucuya kapı aralamaktadır.

Uzamsallaşma: Metinde uzam, İstanbul'dur. Bomonti, Kağıthane, Haliç, Meseret Oteli önü, Valide Kiraathanesi yer adı olarak geçmekle beraber, ana/asıl mekân Hürriyet Tepesi'dir ki karakterler bu noktada bir araya gelir ve serim-düğüm-çözüm bu noktada açığa çıkar. Metinde İstanbul ve semtlerine yapılan uzamsal gönderimlerle gerçek dünya bilgisine gönderimde bulunularak anlatıya gerçeklik izlenimi vermek amaçlanmıştır.

Zamansallaşma: Metinde belirli bir zaman olmamakla birlikte olay örgüsü "*geçen gün* (a.g.e., 2020)" olarak belirtilen geçmiş zamanda ve aynı gün içinde başlayıp bitmektedir. Olay örgüsü içinde geçmişteki olaylara da yer verilir. Geçmişten bir olay anlatırken Hasan'ın "*Balkan Harbi'nden sonra* (a.g.e., 2020)" ifadesi, anlatının 1900'lerin ilk yarısına işaret ettiğinin göstergesidir. Yazar burada yine gerçek dünya bilgisine gönderimde bulunarak anlatıya gerçeklik izlenimi vermeyi amaçlamıştır. Bu durumda, hikâyede zamansal olarak anlatının asıl zamanının yanı sıra geçmişe dönüşlerle birlikte geçmişe ait üç kesit bulunmaktadır: "*Geçen gün*" ile ifade edilen anlatıcı ile Hasan'ın bulunduğu zaman, anlatıya esas olan zamandır; göçten sonra Hasan'ın Ahmet'le İstanbul'da ilk karşılaştığı zaman, "*Ben Balkan Harbi'nden sonra İzmir'e gitmişim. Bir sene sonra İstanbul'a geldim* (a.g.e., 2020)" ve göçten önce Hasan'la Ahmet'in Selanik'te yaşadıkları zaman. Kısaca, hikâyenin geçtiği zaman geçmiş zaman olarak belirlemektedir, ancak geçmişe ait üç farklı zaman kesiti bir günlük zaman kesitinde sığdırılmış olarak verilmektedir. Uzama koşut olarak zaman da kurgusal dünyaya aittir.

Oyunculaşma: Metinde anlatıcı aynı zamanda karakterlerden biridir. Bununla beraber, anlatıcı, olay örgüsünün bütün yükünü üstlenen asıl kahraman olarak karşımıza çıkmaz. Metinde mevcut olan üç karakterden anlatıcının adını bilmemekle beraber, diğer ikisi Logaritmacı Hasan ile bir zamanlar onun uşağı olan fakat sonradan para ve statü elde eden Ahmet'tir. Metindeki kişilerden Ahmet, işlemci-edici öznedir (Ö1); Hasan, gönderen öznedir (Ö2); anlatıcı ise yardımcı öznedir (Ö3).

Metinde karakterler kurgusal dünyaya aittir ancak adlarının ve sosyal konumlarının olması gerçek dünyaya gönderimde bulunarak anlatıya gerçeklik izlenimi katmaktadır. Bu durum hikâyeye türünün bağlamıyla da uyumaktadır.

Anlatının ilk kesitinde, anlatıcı ve arkadaşı Logaritmacı Hasan'ın, İstanbul'da Hürriyet Tepesi'ndeki muhabbetlerine şahit oluruz. Hasan, tarihi figürlerden Damat İbrahim Paşa'nın cehaletinden dem vururken, anlatıcı onun sözünü keserek geçmişe bırakıp şimdiye dönmesini salık verir ve eğlenceden konu açar. Buna karşılık, Hasan'ın öne sürdüğü konu, hayat pahalılığıdır. Birinci kesit, "*geçen gün*" zaman diliminde Hürriyet Tepesi ile Bomonti arasındaki yol boyunca devam eden bir uzamda iki arkadaş arasındaki günün siyasi ve ekonomik olayları ile alakalı bir konuşma ile ilgilidir:

Geçen gün hava ne güzeldi! Logaritmacı Hasan'la Hürriyet Tepesi'ne gittik. Bomonti'ye kadar uzandık. Daha kış uykusundan uyanmamış sisli Kâğıthane'ye, mavi mahmur Haliç'e yükseklerden baktık. Hasan hemen Lâle Devri'ne dair hikmetler yumurtlamağa başladı. Damat İbrahim Paşa'nın rakam bilmediğini, hesap hassasından mahrumluğunu, kırk iki isyanını evvelden tahmin etmek şöyle dursun, hattâ kuşbaşı parçalandığı ana kadar anlayamadığımı söylüyordu. (a.g.e., 2020)

İkinci kesitte farklı bir zaman dilimi devreye girer ve anlatıcının zihnine şahit oluruz. Bu kesitte anlatıcının, arkadaşı Hasan ile on beş sene öncesine dayanan tanışmalarını ve anlatıcının, arkadaşı hakkındaki duygu ve düşüncelerini öğreniriz. Bu bölümde anlatıcı Hasan'ın tuhaf fikirleri olduğunu ancak anlatıcının Hasan'ın bu tuhaf fikirlerini sevdiğini öğreniriz.

Hasan, on beş sene evvel benim riyaziye hocamdı. Mektepten çıktıktan sonra arkadaşım oldu. Şimdi onunla konuşurken kübistlerin yaptığı tuhaf levhalar karşısında hissettiğimiz o «yarı-bedüi, yarı-hendesi» zevke benzer bir tat duyarım. Onun nazarında her şey vazıhtır: Mazi, hâl, istikbal. Dimağının meçhule tahammülü yoktur. Riyazi mantığı ile en karışık, en mudil şeyleri hemen hallediverir. «İki kere iki dört» kadar katı hükümler verir. Sonra, aynı zamanda çekilmez bir nasihatçidir de... Neden bahsetseniz, sizin yahut bahse kahraman olanın hayatına ait makul bir tarz bulur. Nasihat şeklinde bir prensip ortaya çıkarır. Yanlışsa kızar. Hâlbuki onca bütün hayat yanlış! Zira düşünüşünün sistemi tabiatta bulunmaz. Tabiatta onun kafasındaki mantık yoktur, hesap yoktur, rakam yoktur! Bununla beraber ben onun çok tuhaf görünen fikirlerini severim. (a.g.e., 2020)

İkinci kesit, anlatıcı ve Hasan'ın yanına lüks bir arabanın yaklaşmasıyla birlikte anlatıcının düşüncelerden sıyrılmasıyla son bulur ve üçüncü kesit başlar. Üçüncü kesitte öykü karakterlerinin sayısı, arabadan inip Hasan'ın yanına gelen kişiyle, ikiden üçe çıkar. Anlatıcı, bu aşamada dinleyici konumuna geçer ve diğer iki karakterin (Hasan ve Ahmet) konuşmalarına şahit olur. Daha sonradan isminin Ahmet olduğunu öğrendiğimiz genç adam, Hasan'a "velinimetim" şeklinde seslenmekte ve mevcut refah içindeki durumunun mimarı olarak gördüğü Hasan'a minnettarlığını dile getirmektedir. Hasan'ın "*Ben sana para yerine nasihat verdim. Bir söz söyledim. Bir sözden ne çıkar?*" (a.g.e., 2020)" lafı üzerine Ahmet'in "*Bir söz ama pir söz*" (a.g.e., 2020)" demesiyle yazar, üçüncü kesitin sonunda anlatıcıyla birlikte okuyucuyu da meraka sevk eder. Dördüncü kesitte ise anlatıcının şaşkınlığına, merakına ve de Ahmet'e yönelik gözlemlerine tanık oluruz.

Hayretten aptallaştım. Dilim tutuldu. İlerde duran otomobilin arka penceresinde bir kadın hayalinin kimıldadığını fark ediyor, şık gencin Logaritmacı ile konuştuklarını dinliyordum. Kadın nişanlısıymış. Kimin nesi olduğunu söyledi: İstanbul'un en kibar, en eski, en yüksek bir ailesinin ismini işitiyordum. Otomobilini üç bin liraya almış... Susuyor, bakıyordum. Boyu uzundan biraz kısaydı. Yahut semizliğinden öyle görünüyordu. Gülerken azı dişlerinin platin kaplı olduğu gözüme çarptı. Esmes cildi, çok rahat içinde yaşayan her mesut zengininki gibi taptazeydi, parlaktı. İnce kaşlarının altında gülen gözlerinin içinde, vakıa büyük bir zekâ şulesi tutuşmuyordu. Fakat o kalın, o küt burun... Sahibinde tos vuracak bir koç azmi olduğunda şüphe bırakmıyordu. Hasan'la vedalaştı. Bana da başıyla bir selâm verdi. Bekleyen otosuna hızla yürüdü. Arkasından bakıyorduk. Ben hâlâ kendimi toplayamıyor, bir şey soramıyordum. Oto büyük bir gürültü ile kaçtı. (a.g.e., 2020)

Ahmet'in mekândan ayrılması ile başta olduğu gibi karakterler tekrar ikiye düşer ve beşinci kesit başlar. Beşinci kesitte anlatıcı ısrarla ve sabırsızlıkla kendisi için muamma olan durumu; karşılaştıkları genç adamın kim olduğunu ve Hasan'ın nasıl olup da bu adamın velinimeti olduğunu öğrenmek istemektedir. Hasan'ın Ahmet adlı bu genç adamın kendisinin Selanik'teyken uşağı olduğunu söylemesiyle, yazar yine bu kesitte de hem anlatıcıyı hem de okuyucuyu meraka sokmuş olur.

- Bu kim? dedim, sen bu dört yüz bin liralık adamın nasıl velinimeti oluyorsun? - Anlatayım. Diye güldü. Tenha şosede deminki gibi, yine yavaş yavaş yürümeye başladık. - Riyaziyede olduğu gibi hayatta da bazı mütearifeler vardır. Doğruluklarına hiç şüphe yokken yine kimse iltifat etmez. Meselâ «herkes kendi işini kendi kendine görürse, kimsenin kimseye ihtiyacı kalmaz!» - Allah aşkına hikmeti bırak, diye yalvardım, bu zengin kim, onu anlat. - İşte onu söyleyeceğim. - Söyle bakalım. - Bu genç, benim, Selanik'teyken uşağımdı! dedi. Durdum, bir adım geri attım. - Uşağın mıydı? Diye haykırdım. Logaritmacı her zamanki soğukkanlılığıyla, elleri arkasında, yürüyerek cevap verdi: - Evet, uşağımdı. (a.g.e., 2020)

Altıncı kesit, Hasan'ın geçmişe dönüp yaşanmış bir olaya değinmesiyle, bu merakın çözüldüğü kesittir. Hasan ilk olarak Selanik'te uşağı olan Ahmet'le İstanbul'daki karşılaşmalarından bahseder. Bu karşılaşmada, Balkan Savaşı sonrası Selanik'ten İstanbul'a göç etmiş Ahmet aç ve sefil bir vaziyettedir ve sıkılarak Hasan'dan biraz para ister. Hasan, birçok göçmen gibi serserileştigiğine kanaat getirdiği Ahmet'i biraz sorgular ve ona Selanik'teki köpekleri Koton'u hatırlatır. Köpeğin bu durumla nasıl bir alakası olduğu noktasında anlatıcı kadar okuyucu da şaşkınlığa düşer. Bu noktada Hasan, daha da geçmişe, Selanik yıllarına giderek konuya aydınlık getirir. Gelecek endişesini çok yoğun yaşayan bir köpek olan Koton, rahat ve bolluk içindeki koşullarına rağmen kendisine verilen her yiyeceğin büyük kısmını gömerek saklamış. Bu noktada Hasan'ın Ahmet'e sorduğu kritik soru şudur: "*Senin Koton kadar duygun yok muydu?* (a.g.e., 2020)". Mahcup olan Ahmet'e çalışıp para kazanmasını öğütleyen Hasan, onu iş konusunda bir arkadaşına yönlendirir. Buna müteşekkir kalan Ahmet, açlığını gidermek için bir iki kuruş ister: "*Bari iki kuruş verin. Şimdi ekmek peynir alayım. Açlıktan ölüyorum* (a.g.e., 2020)". Hasan, gereksiz bulduğu bir merhametle Ahmet'i hazırcılığa alıştırıp azmini kırmamak adına ona istediği parayı vermez ve onu yine çalışıp ekmek parası kazanmaya yönlendirir. Sonraki karşılaşmalarında Ahmet'in tepkisi şöyledir: "*Eğer o gün bana ekmek parası verseydin, ben fabrikaya gitmeyecektim. Bana ağır bir iş gördürdün, ama çalışmayı öğrettin. Çok minnettarım* (a.g.e., 2020)". Azmi ve çalışkanlığıyla kısa zaman çok yol kat eden Ahmet hem para hem de statü sahibi olur ve sermayesinin mayası olan "azmi" aldığı Hasan'a minnettar kalır.

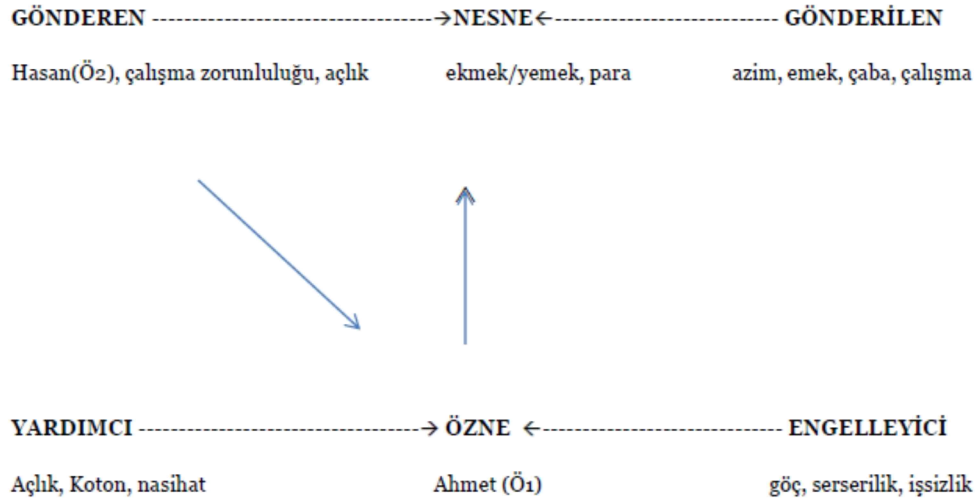
Yedinci ve son kesit anlatıcının dinledikleri karşısındaki düşüncelerini ve Hasan'la konuşmalarını içermektedir. Anlatıcı, hiçbir eğitimi, tahsili ve alt yapısı olmadan bu kadar zengin olabilmiş Ahmet'i biraz da kıskanarak 'yeni zengin' diyerek küçümsediğinde Hasan anlatıcıyı eleştirir:

Rüşdiye tahsili bile görmemiş yalınayak, başıkabak, bir uşak yamağının ip ameliğinden ustabaşılığa, ustabaşılıktan fabrikatörlüğe, fabrikatörlükten müteahhitliğe sıçradığını, müteahhitlikten otomobille milyonerliğe doğru yürüdüğünü görmek -bilmem niçin- bana acı geliyordu. Kıskanıyor muydum? Evet, kıskanıyor muydum? Ama niçin? Amerika'nın en meşhur, en büyük iktisat kralları da on parasız işe başlamamışlar mıydı? Muhakemem, mantığım hissiyatımı düzeltmiyordu. Uzandıği ciğerin karşısında «pis!» diye yalanan sıska bir kedi kadar zavalliydim. Kendimi tutamadım. Sanki bu zenginliğe, bu çabaya hiç ehemmiyet vermiyormuşum gibi, istihkarla yüzümü ekşittim. Başımı salladım. - Yeni zengin işte... Dedim. Logaritmacı durdu. Derin siyah gözlerini açtı: - Ne o? Beğenemiyor musun? diye güldü, kuruntuyu bırak. Zenginlik bu! Şarap değil yavrum! Eskisi de bir, yenisi de! (a.g.e., 2020)

Görüldüğü gibi, farklı olay dizinlerini gösterecek şekilde kesitlere ayrıldığında Ömer Seyfettin'in 'Velinimet' hikâyesi yedi kesite ayrılabilir.

2. Anlatısal düzey

Özne: Ahmet **Nesne:** ekmek/yemek, para

Şekil 2: Eyleyenler şeması (Greimas, 1987: 107)

Bu anlatı izlencesinde eksenler şöyledir:

Ahmet'in açlığı karşısında Hasan'ın öğütlediği çalışma zorunluluğu/sorumluluğu ile azim, emek ve çaba göstererek çalışma arasındaki ilişki **iletişim eksenini** oluşturur.

İşlemci-edici özne olan Ahmet (Ö1) ile ekmek/yemek/para (N) arasındaki ilişki **isteyim eksenini** çerçevesindedir. Eyleyen çizelgesi içindeki en temel eksenidir. Ahmet, para kazanıp açlığını gidermek için harekete geçer. Dolayısıyla bütün diğer eksenler bu eksene bağlıdır. Hasan'la (Ö2) iletişime girmesi de açlığını gidermek için harekete geçmesi neticesindedir.

Edim eksenini, öznenin isteyimden gerçekleştirime geçtiği, eylemini gerçekleştirmek için gerekli güçle donandığı düzlemdir. Bu bağlamda, Ö1'in engelleyicileri aşarak, destekleyicilerin yardımıyla isteyimden gerçekleştirime geçtiği ve nesnesiyle bulunduğu görülmektedir; Ahmet, açlığını sonlandırmak için, Hasan'dan aldığı nasihat ve Koton'dan edindiği ders ile göç etmenin getirdiği serserilik halini alt ederek bir işe girip, çok çalışıp, emek ve çaba sarf edip sırasıyla yemeğe, paraya ve de statüye kavuşmuştur.

Genel eylem açısından anlatı izlencesinin dört aşaması şöyledir:

Eyletim Aşaması: Ö1'in (Ahmet) açlığını gidermek için yolda karşılaştığı Hasan'la iletişime geçmesiyle anlatı izlencesi başlar.

Edinç Aşaması: Burada özne ile nesne arasında bir ayrışıklık vardır ama özne (Ahmet) nesnesine ulaşmak istemektedir. Hasan'dan (gönderen) gelen nasihat ve önerileri hiç itiraz ve tereddüt etmeden kabul etmesi ve hemen uygulamaya geçmesi, öznenin nesnesine ulaşabilme noktasında istek, bilgi, güç ve yeterliliğe sahip olma isteğini vurgulamaktadır.

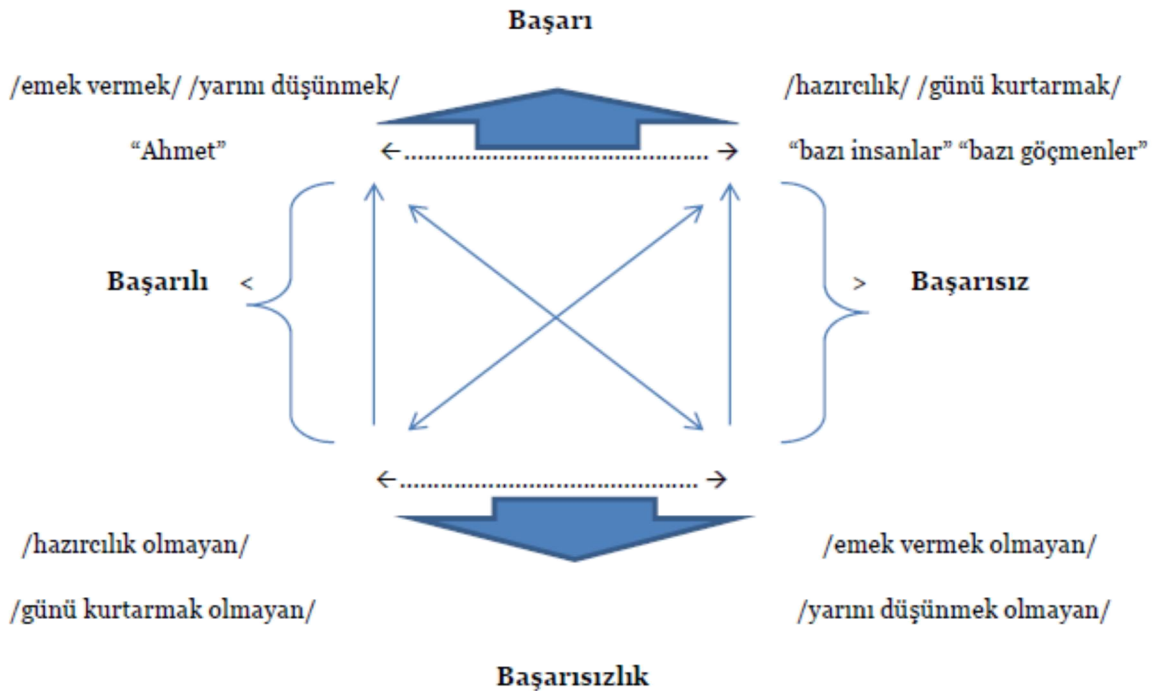
Edim Aşaması: Bu aşamada özne (Ahmet) harekete geçer ve çalışmaya başlar.

Yaptırım Aşaması: Anlatının sonunda özne (Ahmet) nesnesine (yemek/para/statü) ulaşmıştır. Özne, gönderen (Ö2-Hasan) tarafından belirtilen yaptırım doğrultusunda başarılı olup gönderenin takdirini kazanmış ve ödüllendirilmiştir. Bu noktada, anlatının özne ile nesnenin beraberliği yani bağlaşımı ile sonuçlandığı görülmektedir: $A\bar{I} = (\bar{O}1 \ n \ N)$.

Her anlatı, birbirini izleyen üç deneyim biçiminde gelişip sonuçlanır (Yücel, 1999: 127-128). **Yetilendirici deneyim**, öznenin belirli bir edimi gerçekleştirebilmesi için gerekli edinci kazanmasıdır; **sonuçlandırıcı deneyim**, öznenin izlencesini gerçekleştirebilmesi için gereken edimi başarmasıdır; **onurlandırıcı deneyim**, öznenin başarısının başkalarına tanınması ve onaylanmasıdır. Bu bağlamda metnin başkışısı (Ahmet: Ö1), başlangıç durumunda ($\bar{O}1 \ u \ N$) değer nesnesinden (N) ayrıken sonuç durumunda ($\bar{O}1 \ n \ N$) değer nesnesiyle (N) birleşir. Anlatısal şema işlemci-edici özne olan ($\bar{O}1$)'in başarısıyla tamamlanmıştır. Bir öznenin güçlü özne sayılabilmesi için gerekli olan istek-bilgi-güç ile Ö1, anlatı izlencesinin son aşamasına başarıyla gelmiş ve toplumda statü elde ederek ve de anlatıcının (Ö3) kıskançlıkla karışık hayranlığını, Hasan'ın da (Ö2) takdirini kazanarak onurlandırılmıştır (Greimas, 1987: 75-103).

3. Mantıksal-anlamsal düzey (Temel yapı)

Anlatıda ana izlek olarak iletilmek istenen "emek"tir; hazırcı olmadan kendi işini görmek ve yarın için çaba göstermektir. Eserden alıntılanan Logaritmacı Hasan'ın ifadeleri metnin ana iletilsinin bu yönde olduğunun göstergesidir: "...herkes kendi işini kendi görürse, kimsenin kimseye ihtiyacı kalmaz (a.g.e., 2020)", "Üç gün öncesinden bir gün sonra aç kalacağımı niçin düşünmediğini" sordum (a.g.e.,

2020)", "Çalış, para kazan, ye...Kimseden para isteme! (a.g.e., 2020)". Bu durum göstergebilimsel dörtgende gösterilmek istendiğinde şöyle bir görünüm elde edilir:

Şekil 3: Göstergebilimsel dörtgene göre 'Velinimet' (Greimas, 1987: 55, 110, 129)

Emek vermek/yarını düşünmek ile hazırcılık/günü kurtarmak arasında karşıtlık,

Emek vermek olmayan/yarını düşünmek olamayan ile hazırcılık olmayan/günü kurtarmak olmayan arasında alt karşıtlık,

Emek vermek/yarını düşünmek ile emek vermek olmayan/yarını düşünmek olamayan arasında olumlu çelişme,

Hazırcılık/günü kurtarmak ile hazırcılık olmayan/günü kurtarmak olmayan arasında olumsuz çelişme,

Emek vermek/yarını düşünmek ile hazırcılık olmayan/günü kurtarmak olmayan arasında olumlu içeme

Hazırcılık/günü kurtarmak ile emek vermek olmayan/yarını düşünmek olamayan arasında olumsuz içeme ilişkisi vardır.

Zaman ve uzam boyutlarındaki değişimlere göre Öi'nin (Ahmet) değişimi karşıtlıklar çerçevesinde şöyledir (Greimas, 1987: 138, 145):

- güç	→	+ güç
- istek	→	+ istek
- bilgi	→	+ bilgi
- yeterlilik	→	+ yeterlilik
- esenlik	→	+ esenlik

Sonuç

Bu çalışmada göstergebilimin metin çözümlemeye ilişkin sunduğu araçlar kullanılarak Ömer Seyfettin'in 'Velinimet' hikâyesi, Algirdas Julien Greimas'ın geliştirdiği göstergebilimsel yöntem üzerinden çözümlenmiştir. Sistemli ve aşamalı bir çözümleme biçimi sağlayan bu yöntem, metnin anlam katmanlarının incelenerek yüzeysel yapıdan derin yapıya doğru oluşum aşamalarını ortaya çıkarmayı sağlamıştır.

Kaynakça

- Akerson, F. E. (2016). *Göstergebilime Giriş*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Çağlar, B. (2012). Bir İletişim Biçimi Olarak Göstergebilim. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. Lefke: (III:II), s.22-34.
- Denli, S. (1997). *Gösterge Bilim Açısından Grafik Gösterge Alanlarının İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.
- Eco, U. (2016). *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*. Kemal Atakay, Çev. İstanbul: Can Sanat.
- Greimas, A. J. (1966). *Semantique Structurale. Recherche de Methode*. Paris: Larousse.
- Greimas, A. J. (1987). *On Meaning Selected Writings in Semiotic Theory*. Translated by Paul J. Perron and Frank H. Collins. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Günay, V. D. (2013a). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Papatya.
- Günay, V. D. (2013b). *Söylem Çözümlemesi*. İstanbul: Papatya.

- Günay, V. D. (2014). *Göstergebilime Giriş Yüksek Lisans Ders Notları*. Osmangazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Karşılaştırılmalı Edebiyat Anabilim Dalı. Eskişehir.
- İşeri, K. (2000). Yolcu ile Yılan Adlı Masalın Göstergebilimsel Çözümlemesi. *Ana Dili Dergisi*. İzmir: TÖMER Yayınları. Sayı:18, s.12-27.
- İşeri, K. (2008). Yüz Akı Adlı Metnin Göstergebilimsel Çözümlemesi. *Modern Türklük Araştırma Dergisi*. Ankara: 5(3) 117-139.
- İşeri K. (2009). Onuncu Yıl Nutku'nun Göstergebilimsel Çözümlemesi. *e-Journal of New World Sciences Academy*. 5(1) 207-226.
- İşeri, K. (2013). Çiçeklerin Düğünü Adlı Metnin Göstergebilimsel Çözümlemesi. *Ulusal Halikarnas Bahkçısı Sempozyumu*. Muğla: s.168-176.
- Kıran, Z. ve Kıran, A. (2007). *Yazınsal Okuma Süreçleri*. Ankara: Seçkin.
- Propp, V. (2017). *Masalın Biçimbilimi*. Mehmet Rifat ve Sema Rifat, Çev. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Rifat, M. (2013). *Açıklamalı Göstergebilim Sözlüğü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Rifat, M. (2014). *Göstergebilimin ABC'si*. İstanbul: Say.
- Seyfettin, Ö. (2003). *Bahar ve Kelebekler*. İstanbul: İnkılap.
- Seyfettin, Ö. (2017). *Bütün Hikâyeleri*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Sivri, M. ve Örkün, B. (2014). *Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Göstergebilimsel Bir Uygulama: Aytül Akman*. İzmir: Uçanbalık-Tudem Yayıncılık.
- Yücel, T. (1999). *Yapısalcılık*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Yücel, T. (2006). *Göstergeler*. İstanbul: Can Sanat.
- <https://tr.wikisource.org/wiki/Velinimet> (25.01.2020).